

El madrileny ha portat dos ciris alts i gruixuts, de la catedral. Amb el que poden durar, n'hi hauria per a recórrer sis o set vegades tot el circuit de galeries, mirant-les detalladament.

Continua fent unes nits clares de lluna rodona i generosa. Anem armats; el qui menys, porta una pistola i una butxaca plena de municions. Els dinamiters van preparats com per canviar l'estructura de tota la xarxa subterrània.

A part del bruit del front, no se sent altre soroll que el de les dinamos que fan llum per a les oficines militars. Passem per sota els pòrtics de la plaça, arrambats a la paret i d'un a un, perquè els grups, de nit, són sospitosos de fer pillatge i la policia els persegueix. No sabem pas què volem fer, ni perquè ho fem; no sabem si anem en cerca d'un pernil o d'uns feixistes, ni sabem si cometem un acte greu d'indisciplina o una heroïcitat. De fet, de l'única cosa que tenim una clara consciència, és que fem el que estem fent en ésguard al manteniment de la pròpia reputació, davant de nosaltres mateixos.

Som set, en conjunt. No n'hi ha pas per esverar cap nucli d'enemics amagats, però ens sentim poderosos. En arribar a la casa escollida, hi entrem d'esquitllentes, tractant d'evitar que algú ens vegi; ens hem ficat en una botiga de venda de peix, esbotzada, plena de senyals de lluita. Un company ha ensopegat amb els braços d'una balança llançada a terra, i hem hagut de sostenir-lo perquè no caigués: ha fet un soroll metàl·lic barroer, que ha sortit a la plaça i ha ressonat pels porxos.

El sòl és ple de papers i de paneres de jonc. Entre el taulell i la paret, interceptant l'entrada a la rebotiga, hi ha un matalàs, que ens trava els peus i alenteix els nostres moviments. Quan l'hem passat, segurs que la llum que fem no es veurà des del carrer, encenem els ciris; abans, però, en recolzar-me en una caixa per tal de mantenir l'equilibri, he tocat amb les mans alguna cosa resseca, que ha cruixit a la pressió dels dits. Ara, amb la llum, he vist que són peixos momificats; s'abocuen fora de les caixes, desorbitats, com si volguessin fugir. Fan una pudor insuportable.

El xicot que ens fa de guia passa davant i nosaltres el seguim, amb el cor encogit i sense poder respirar a fons. Tornaríem endarrera, si no estigués en joc el bon concepte que ens professem.

Passem per unes restes de menjador, amb un gerro de flors marcides que s'aguanten per miracle damunt la taula, i seguim per un corredor estret, que condueix a una cuina menuda, desfeta. Abans d'arribar-hi, a l'esquerra, hi ha una porta grisa, tancada; el guia ens diu que hem d'entrar-hi, però la runa frena el joc de la fulla i no cedeix. L'empenyem amb l'espatlla colpejant-la, fent tant-poc soroll com podem.

—Si ens atrapen i no els agrada el que expliquem, ens fusellaran com a saquejadors.

—Calla, ximple.

Ens surt una veu prima, que no és la que voldríem per a casos com aquest. Però som tossuts; empenyem com si a l'altra banda de la porta haguéssim de trobar un premi, i finalment les frontisses carrisquegen, fan el joc i podem entrar.

Aparentment no valia la pena d'amoïnar-se per a arribar ací; és un safareig petit, ple de roba bruta, amb una humitat que es fica endins de tot dels pulmons. Però hi ha el que cerquem: el guia s'ajup i alça una tapa de fusta, que deixa al descobert una escala. Descendeix en un pendent molt ràpid, terra avall.

—Ja hi som. Apa, aneu entrant...

I entrem, un darrera l'altre, sense dir-nos res. Badem els ulls i les orelles, atents no sabem a què però a punt de saltar si l'instint ens avisa la necessitat de fer-ho; baixem els graons assentant ben bé la planta dels peus, palpant les parets amb les mans. Tenim tenses totes les facultats de percepció, i si l'aire portés perill, el coneixeríem amb l'olfacte.

La flama dels ciris vacil·la, per una alenada que no ens arriba a ferir la pell. L'olor de la cera omple el recinte i domina totes les altres olors; quan s'acaben els graons, i petgem la terra plana, ens sentim lluny del món de la superfície, deseparats. Si cridàvem, ningú no ens sentiria, i si algú ens sentís, pitjor per a nosaltres.

D'ací endavant no coneixem el camí a recórrer. El guia coneix l'entrada de la cova i prou; sigui com sigui, com que no sabem on volem anar, qualsevol ruta ens semblarà bona.

Avancem per una galeria oberta a cops de picot. Hi circuda un aire càlid, que ve de lluny i enllaça amb altres mines; a vegades en una recolzada de corrent, l'aire aquest ens pren els cabells i els fa moure d'una manera blana, com si ens acaronessin el cap uns dits de gelatina. Cada vegada que ens passa això, una esgarrifança se'ns clava al clatell i ressegueix l'esquena.

Amb freqüència, les nostres passes ressonen per la volta, en un formigueig de soroll que fa vibrar els timpans. Sembla que caigui damunt nostre la por que hauríem de fer a l'enemic, i sense fer-nos-en el propòsit caminem més de pressa, i hem de protegir la flama dels ciris amb el palmell de la mà.

La galeria s'allarga, es bifurca, talla altres circuits i forma encreuaments; a trossos, construccions rudimentàries de fusta i obra reforcen el sostre, i el canvi d'estructura ens fa botar el cor. Trobem una llauina gran de conserva, buida, amb restes de menjar recents, i afinem més encara la cautela del nostre gest. El madrileny es treu una bomba de la cintura i l'en-grapa fort amb la mà.

—Si tires la bomba ací, morirem esclafats com uns pollets.

—Però els altres ens faran companyia...

A vegades, el saber que els altres també es faran la guitza no ens arriba a tranquil·litzar prou. Les veus sonen plenes, recollides, la terra que ens volta les comprimeix i s'arrapen al nostre entorn. Si ens haguessin manat de fer aquesta feina, trobaríem que hom cercava la nostra perdició i que ens feien una injustícia. Però ara, a desgrat de tot, no tenim ganes de retrocedir, i una gran taffereria ens empeny cap endavant.

En un revolt de la mina, a la nostra dreta, trobem una porta mig closa. Clavat a la fusta, penjant d'un cordill, hi ha un os de pernil, i a sota, escrit en tinta, un rètol que diu: «Si en voleu més, entreu.» Es tracta d'una broma macabra; per sota la porta, surt una gran taca de sang resseca, fosa amb la terra, i una sentor intensa de cadaverina ens domina els sentits.

—Hi entrem?

—No cal. Des d'ací podem imaginar tot l'abast de l'enginy de l'autor del rètol.

—Però potser podrem identificar algun cadàver.

I què en treuríem? No podríem pas tornar-los la vida.

En conjunt, no tenim gens de ganes d'entrar-hi, i seguim caminant. Fa una estona que avancem i ens trobem ja lluny del lloc on hem pres la sortida. Per dues vegades, hem hagut de desfer el camí, perquè el trajecte es trobava interromput per la runa. Són indrets on, durant la lluita, foren col·locades càrregues explosives de gran potència, per a volar determinats edificis. Hi ha trossos corresponents als pisos alts que han anat a clavar-se sota terra, obtu-